

Ystävänpolku ➔

LIEDON VANHALINNA

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

Julkaisija: Liedon Vanhalinna –säätiö

Toimitus: Roope Lipasti

Taitto ja piirrokset: Ulriikka Lipasti

Kuvat: Johannes Lahti, Henri Terho, Elina Valkonen(s.13), Ulriikka Lipasti

Astu polulle

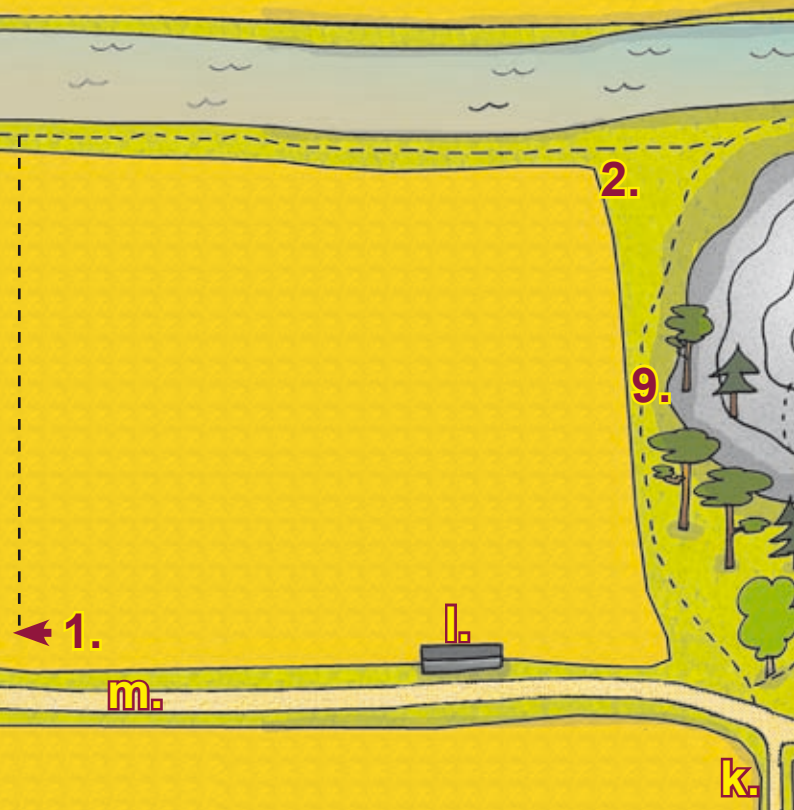
Ystävänpolku alkaa **Turusta** ja jatkuu aina **Liedon Vanhalinnaan** saakka. Kuljitpa sitä yksin tai ystävien kanssa, seuranasi on joka tapauksessa poikkeuksellisen paljon historiaa, kulttuuria ja tarinoita. Näitä polkuja on tallattu tuhansia vuosia.

Ystävänpolulla Liedon Vanhalinna edustaa sitä tarinoiden ja historian vanhinta osaa. Kun saavut polkua pitkin Turusta pelon laitaan, jossa ensimmäisen kerran näet **Linnavuoren** kohoavan muutaman sadan metrin päässä edessäsi, olet paikalla, jossa on kuljettu jo ainakin kolme tuhatta vuotta sitten.

Kalmistot, arkeologiset löydöt, alueen kasvillisuus sekä tietenkin myöhempien aikojen kartanoelämä kertovat kukin omaa tarinaansa. Tämän vihkosen avulla pääset tutustumaan Vanhalinnaan joko sen historian, kasvillisuuden tai tarinoiden näkökulmasta. Nuoremmat – tai mikseivät vanhemmatkin – voivat eläytyä Linnavuoreen viikinkitarinaa kuunnellen tai lukien.

Mutta nyt silmät auki: Linnavuori odottaa!

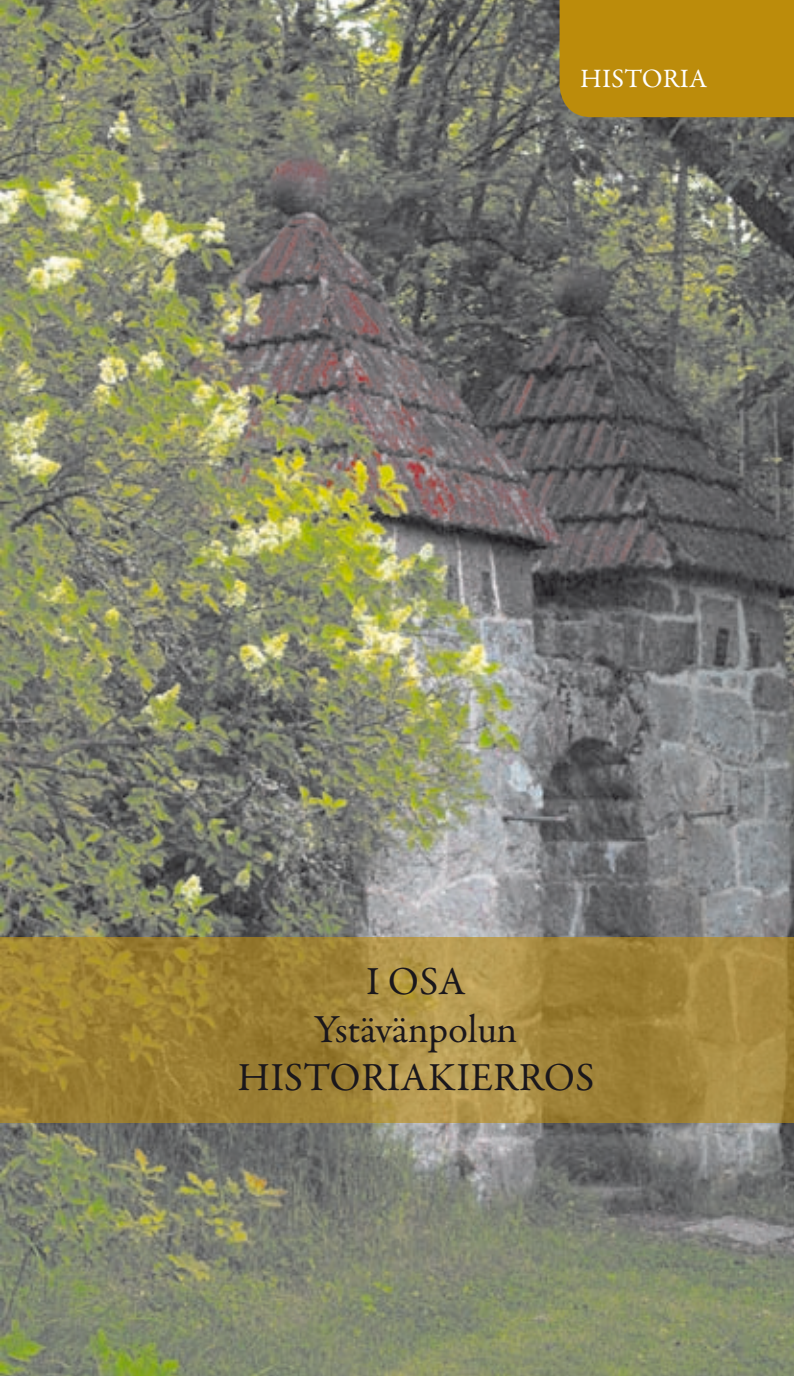

1. Ystävänpolku alkaa portaista Härkätieltä.
2. Linnavuoren voi kiertää kumpaan suuntaan tahansa.
3. Vanha rantasauna.
4. Pihapiiri.
5. Portti vuorelle 1930-luvulta.
6. Linnavuoren huippu.
7. "Kaivo".
8. Polku alas.
9. Tammi-pähkinälehto.
10. Aittamäki.

- a. Kartanon päärakennus, valmistunut 1930.
- b. Opastupa, alunperin 1914 rakennettu pihasauna.
- c. Alitupa. Osa rakennusta 1800-luvulta.
- d. Härkätalli vuodelta 1938. Näyttelyitä.
- e. Navettarakennus/ravintola. Valmistunut 1919.
- f. Pihamakasiini, valmistunut 1945. Kansatieteellinen näyttely.
- g. Vilja-aitta 1800-luvulta.
- h. Kellari 1930-luvulta.
- i. Kellari 1800-luvulta.
- j. Tie pajalle.
- k. Tie puimalaan ja lammelle.
- l. Vuoripellon lato 1890-luvulta.
- m. Hämeen Härkätie.

The background image shows a stone building with a tiled roof, partially obscured by a flowering tree with yellow blossoms. The building has a rustic, historical appearance. The text 'HISTORIA' is in the top right corner, and the title 'I OSA Ystävänpolun HISTORIAKIERROS' is in a yellow banner at the bottom.

HISTORIA

I OSA
Ystävänpolun
HISTORIAKIERROS

*7000 vuotta sitten Vanhalinnan
vuori oli jo näkyvissä– se oli neljä
metriä korkea kallioluoto.*

1. Jääkauden jälkeen

Kuvittele itsesi 10 000 vuotta ajassa taaksepäin paikkaan, jossa Linnavuori jo silloin kohoaa. Toisin se on surkea räpäle verrattuna pari kilometriä korkeaan jäävuoreen, joka sen päällä on. Itse asiassa onkin viisaampaa kuvitella aika 7000 vuotta sitten, jolloin jää on sulanut ja aiheuttanut ennennäkemättömän tulvan. Vanhalinnan vuori on jo näkyvissä, tai osa siitä. Se on neljä metriä korkea kallioluoto. Sen ympärillä velloo meri, mutta pikku hiljaa kun jään paino ei enää ole musertavana maankuoren päällä, maa alkaa kohota.

Maa kohoaa kohoamistaan, kunnes pronssikauden loppuun mennessä, noin 500 eaa meri on vetäytynyt jo niin, että Vanhalinnan vuoren alapuolella olevaa **Vuoripellon** rinnettä on näkyvissä sen verran, että siihen saa hyvän satamapaikan. Nyky-Turusta näkyvät kukkulat, mutta Liedon suunnalla maisema alkaa jo muistuttaa nykyistä. Kuitenkin vasta 800-luvulle tultaessa meri oli vetäytynyt niin kauas, että esimerkiksi **Aurajoki** koskineen alkoi olla nykyisen kaltainen.

Keihin Linnavuorella olisi saattanut entisinä aikoina törmätä? Kivikaudella vastaan olisi puisessa ruuhessaan saattanut sousta pyyntimiehiä ja kalastajia. Linnavuoren maisemista on löydetty jonkin verran kivikautista esineistöä, pari kivikirvestä ja –talttaa, nuolenkärki ja nuija, jolla on ehkä tapettu hylkeitä. Nämä ihmiset puhuivat kantasuomea, joten muutaman sanan verran yhteistä puhuttavaakin olisi löytynyt ainakin kalastuksesta ja metsästyksestä, ehkä säästäkin. Pronssikaudelta saakka asutus on ollut pysyvää.

2. Linnavuori otetaan käyttöön. ➤

Pronssikaudella, 1500–500 eaa, kreikkalainen **Pythagoras** kehitti geometrian niin täydelliseksi, että sitä opetetaan edelleen kouluissa. Vanhalinna oli tällaisesta sivistyksestä kovasti jäljessä, mutta oli yhtä kaikki tämän maailmankolkan kehityksen airut. Siellä osattiin esimerkiksi jo harjoittaa maanviljelystä: yhteen linnavuorelta löytyneeseen keramiikan palaan on jäänyt vehnäjyvän painanne.

Linnavuorelta on myös löytynyt merkkejä pronssikautisesta asutuksesta. Vuori on epäilemättä ollut hyvä turvapaikka viholisia vastaan. Sieltä on nähnyt kauas ja sen miltei pystysuorat kalliot ovat tehneet hyökkäyksen nykytermein sanottuna haasteelliseksi. Vuorella on saattanut olla rakennuksiakin, mutta jos on ollut, niistä ei ole jäänyt mitään jäljelle. Mitään varsinaista linnaa – sellaisena kuin nykyihminen linnan käsittää – ei linnavuorella ole koskaan ollut.

3. Kalmistojen Vanhalinna.....➤

Rautakausi alkoi Suomessa noin 500 eaa, mutta Vanhalinnalle se tarkoitti miltei tuhannen vuoden hiljaiseloa. Rautakautisia arkeologisia löytöjä ei Linnavuorelta juuri ole ennen kuin vasta 500 jKr. Miksi niin? Asia jää arvailujen varaan, mutta jokainen, joka on noussut 55 metriä korkealle Linnavuorelle tietää, ettei sinne ihan huvikseen viitsi monta kertaa päivässä kiivetä. Paljon helpompaa on asua alhaalla; ehkä oli niin, että tuhanteen vuoteen ei vaara suuremmin vaaninut.

Hautalöytöjä tältäkin ajalta toki on. Linnavuoren vieressä kohoavaa **Aittamäkeä** on käytetty hautapaikkana viimeistään vuoden 100 tienoilla. Hautaustapa ei paljon nykyisestä eroa: polttohautauksen jälkeen vainajan luut laitettiin puisiin uurniin, jotka kaivettiin mäenrinteeseen. Vainajien muistoa kunnioitettiin uhri- ja juhlamenoilla, he saivat myös mukaansa tuonpuoleiseen joitain esineitä. Luiden seasta on löytynyt kauharengas, solki ja rautaveitsi.

500-luvulla seudulla tuli käyttöön uusi hautaustapa, polttokenttäkalmistot. Poltettujen vainajien luut siroteltiin matalaan kivikkokenttään ja peiteltiin kivillä ja maalla. Aittamäelle haudattiin näin viimeistään 900-luvulla. Sieltä on löytynyt muun muassa runsaasti koruja. Joen vastarannalta, **Pahamäen** ja **Sauvalan** polttokentät ovat myös olleet arkeologinen aarrearkku. **Loukinaisten Haimionmäen** kalmistoa käytettiin vielä näitäkin pidempään, aina 1100-luvulle saakka.

Linnavuorelta löytynyt eläinkuvioin koristeltu kullattu pronssisolki ajoittuu 500-luvulle.

4. Viikingit tulevat!

Vuoden 500 jälkeen tapahtui jotain erityistä, sillä seuraavien parin sadan vuoden aikana vuori varustettiin muinaislinnaksi. Mäen lakea muokattiin tasaisemmaksi ja ainakin sen itäiselle rinteelle – eli nykyisen kartanon puoleiselle rinteelle – pystytettiin hirsivarustus. Vuorella on myös paljon suuria kiviä, jotka ehkä ovat puolustusvallien jäännöksiä. Kiviä on ollut ylhäällä enemmänkin, mutta erään muistitiedon mukaan joskus 1900-luvun alussa nuorison huvina oli tehdä vaikutus tyttöihin ja kavereihin vierittelemällä niitä alas.

Löydöt vuorelta kertovat, että Vanhalinnassa asuttiin aina 700-luvulle saakka. Rautainen keihäänkärki viittaa siihen, että suojaa tarvittiin kukaties Ruotsin nousevaa merimahtia vastaan. Vuoren rinteitä pidettiin puuttomina, etteivät hyökkääjät saisi niistä suojaa. Talvisin rinteet ehkä jäädytettiin, vuorelta on löytynyt useita oman aikansa liukuesteita, jääkenkien jäännöksiä. Merkkituloet toimivat hälytysjärjestelmänä, joilla tiedotettiin vihollisen lähestymisestä hyvissä ajoin. Nämä niin kutsutut vainovalkeat levittivät tiedon vihulaisesta kenties **Satavan** saarelta saakka.

*Putkellinen jalkajousen
nuolenkärki Linnavuorelta.*

Outoa sen sijaan on, että 800- ja 900-luvuilla vuorella ei ilmeisesti asuttu lainkaan. Rauhan aikaa voisi selittää se, että viikinkiajan alussa rähinöinti ja ryöstöretket suuntautuivat Baltiaan. Köyhää Suomea ei maksanut vaivaa ryöväitä. Sen sijaan Vanha-linnan alue oli hyvä pysähdys- ja huoltopaikka matkalla Balti-an hopea-aarteiden luo.

5. *Uusi linna syrjäytti vanhan* ➤

Silmeisesti karskit viikingit eivät kyenneet hillitsemään tappeluviettiään yli kahta sataa vuotta, sillä tuhatluvun alussa Linnavuori linnoitettiin uudestaan. Sinne rakennettiin uusia pirttejä ja majoja luultavasti pysyvää asumista varten. Seuraavat kolme vuosisataa olivatkin Vanhalinnan suuruudenvuosia. Löydöt tältä ajalta ovat runsaita ja kertovat myös taisteluista. Siellä ei kuitenkaan vain sodittu, vaan myös elettiin sotilaselämää. Linnassa saattoi asua varusväkeä puolenkin sadan miehen joukko.

Viikinkiajalta on paljon löytöjä, mutta niistä maallikon mielestä ehkä kiehtovin on **Sauvalan Anttilan hopeakätkö**. Joku kaivoi maahan 900 hopearahaa 1060-luvulla. Aarre oli tuokosessa saviastian sisässä. Arkeologien mielestä kenties vieläkin kiehtovampia ovat lukuisat löydöt, jotka kertovat kankaankudonnasta, raudan- ja leivänvalmistuksesta, sodankäynnistä ja ylipäänsä arkisesta asumisesta.

Linnavuori oli pitkälle 1200-luvulle saakka sitä mitä nimi lupasi: linnoitus. Se oli kyllin vahva, jotta **Aurajokilaakso** säilyi itsenäisenä. Se kävi kauppaa sekä **Gotlannin** että **Novgorodin** kanssa, jota kautta lienee tullut kielilaina ”turku” eli ”tori”. Tässä sotilaallisen suuruutensa viimeisessä vaiheessa Vanhalinna oli myös melko komea näky. Se muistutti paaluvarustuksineen, mukulakivipatioineen ja lukuisine taloineen kylää, jollaiseen voisi törmätä **Astrid Lindgrenin** kirjoissa. Ohessa taiteilija **Jari Hyvärisen** näkemys, miltä Linnavuori olisi voinut 1250-luvulla näyttää.

Ajat olivat kuitenkin muuttumassa. **Halisten koski** oli syntynyt jo jokunen sata vuotta aiemmin, mikä vaikeutti kaupankäyntiä. Asutus oli siirtynyt lähemmäs merta ja uusi Turun linna oli valmistumassa. Sen myötä Vanhalinna sai nykyisen nimensä, mutta jäi samalla – vanhaksi. Kun sotainen menneisyys jäi taakse, Vanhalinnasta muotoutui maatila. Siinäkin tehtävässä se oli vuosisatoja alueen suurin ja kaunein.

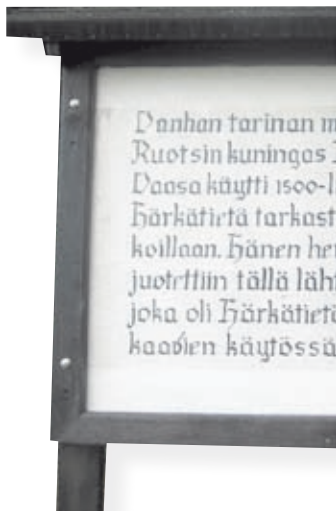

6. Kruunulta kirkolle ja takaisin

Ensimmäinen varsinainen arkistotieto Vanhalinnasta on vuodelta 1438. Turun piispa **Maunu Tavast** vaihtoi silloin ”vanhan linnan luona” olleen tilan kahteen Ruotsissa sijaitsevaan tilaan. Näin tilan verotuotot siirtyivät kruunulta kirkolle. Tilanne oli kuitenkin väliaikainen, sillä **Kustaa Vaasa** käänsi verovirrat edukseen sata vuotta myöhemmin.

Kustaan myötä kruunun tiloja ryhdyttiin antamaan läänityksinä yksityishenkilöille. Vanhalinnan talo päätyi **Juhana III** hovivälskäreille **Anders Barscherille** vuonna 1569. Hän ei tilalla kuitenkaan asunut, kunhan söi osan tuotosta, mikä ei liene ollut pieni, sillä Vanhalinna oli alusta saakka merkittävä tila. Siellä oli esimerkiksi oma tuulimylly jo 1500-luvulla. Oli myös palvelijoita sekä paimen.

Vuonna 1639 Vanhalinnasta tuli ratsutila eli rustholli. Se tarkoitti, että vero kruunulle maksettiin varustamalla kuninkaan käyttöön ratsukko täysin taisteluvälinein. Vanhalinna on siis osallistunut omalla pienellä panoksellaan Euroopan hävittämiseen esimerkiksi Kolmekymmenvuotisessa sodassa ja Pohjan sodassa.

Runinkaan lähde

oukaan
Kustaa
uulla
usmat-
bosensa
rellä.
ä mat-

7. Vanhalinna vaurastuu

1700-luvulla Vanhalinna kärsi pahoin isovihasta. Tilan omistaja pakeni Ruotsiin ja venäläiset häärivät Vanhalinnassa saaden aikaan merkittävää tuhoa. Sieltä siirrettiin muun muassa kokonainen asuinrakennus, riihi sekä navetta Turkuun miehittäjien tarpeita varten. Isovihanpidosta huolimatta Vanhalinna säilyi ja 1700-luku oli muuten vaurauden aikaa. Liedon kirkossakin Vanhalinnan väelle oli aina varattu eturivin paikka. Liedon vauraudesta puolestaan kertoo se, että vuonna 1800 tehdyssä omaisuusluettelossa Vanhalinna oli kuitenkin vasta kolmanneksi rikkain talo. Tämä asia tuli kuitenkin korjatuksi, kun vuosisata eteni.

1760-luvulla Vanhalinnan tila oli siirtynyt Hjeltin suvulle. Vuonna 1823 **Christian Ludvig Hjelt** osti Vanhalinnan takamailla sijainneen vanutuslaitoksen ja hankki sen rinnalle kutomakoneita – oli syntynyt Littoisten verkatehdas. Mielinkiintoinen oli myös Hjeltin suunnitelma paperitehtaan rakentamiseksi Nautelankoskeen. Sille oli lupakin olemassa, mutta aie lykkääntyi ja lopulta raukesi.

*Liedon kirkossa
Vanhalinnan väelle
oli aina varattu
eturivin paikka..*

8. Kartano rakennetaan

Vanhalinnalla ehti olla Hjeltien jälkeen vielä pari omistajaa, kunnes se pakkohuutokaupattiin 1873. Tilan huusi itselleen **Israel Hemberg**, joka maksoi ostoksansa käteisellä jonka kaivoi tuohikontista. Hemberg antoi tilan myötäjäisiksi tyttärelleen **Amanda Sofialle** vuonna 1877. Nuoripari otti käyttöön sukunimen **Wanhalinna**.

Amanda ja Gabriel Wanhalinna olivat kiinnostuneita uusista maanviljelymenetelmistä ja he tekivät tilasta yhden alueen ajanmukaisimmista, mitä se oli sen jälkeenkin niin kauan kuin siellä varsinaista viljelyä harjoitettiin. Heidän poikansa **Kaarlo** jatkoi työtä ostamalla tilan 1912. Tilalle hankittiin sellainenkin ihme kuin traktori. Kaarlo Wanhalinna rakennutti ja osin suunnittelei edelleen pihapiirissä kohoavat kauniit navetan ja alituvan. Hän myös saattoi alulle nykyisen Vanhalinnan kartanon. Se valmistui 1930 ja oli huippumoderni: siellä oli Liedon ensimmäinen keskuslämmitys sekä vesijohtojärjestelmä.

Hembergin tytär Amanda Sofia ja tämän puoliso Gabriel ottivat ensimmäisinä käyttöön sukunimen Wanhalinna.

Vanha päärakennus 1900-luvun alussa.

*Onni Tourun suunnittelema Vanhalinnan uusklassistinen
päärakennus valmistui vuonna 1930.*

9. Tila yliopistolle

Tilan uusi päärakennus valmistui kuitenkin uuden isännän, **Mauno Vanhalinnan**, aikana. Vuonna 1944 Mauno avioitui **Ester Oksasen** kanssa ja alkoi aika, joka nosti Vanhalinnan jälleen vähän toisenlaiseen, tällä kertaa historialliseen, suuruuteen. Mauno ja Ester – lietolaiset aina sinnittelivät heitä – olivat innokkaita keräilijöitä, minkä harrastuksen pohjalta syntyi myöhemmin Vanhalinnan kotimuseo. Erityisesti Maunon asekoelma oli ja on kattava.

Sodan jälkeen itse tila pieneni, kun siitä lohkottiin osia evakoilte. Vanhalinnan vanhempi omakotiasutus onkin pitkälti tätä perua. Tila kuitenkin säilyi edelleen suurena, joten kun Mauno ja Ester päättivät lahjoittaa sen Turun yliopistolle vuonna 1956, lahjoitus oli huomattava. Lahjoituskirjassa he toivoivat, että tilaa viljeltäisiin mallitilana ja sen tuotto käytettäisiin yliopiston arkeologisen opetuksen ja tutkimuksen kuluihin.

Tällä hetkellä Vanhalinnan omistaa Turun Yliopistosäätiö ja se kukoistaa jälleen – ties kuinka monennen kerran historiansa aikana. Rakennukset on pääosin restauroitu ja tilasta on muodostunut merkittävä kulttuurimatkailukohde. Viikinkien jälkeläisiäkkin siellä taas käy, mutta nyt kutsuttuna, sillä Vanhalinna on vireä juhla- ja kokouspaikka.

HISTORIA

II OSA
Ystävänpolun
KASVILLISUUSKIERROS

1. Kasvit puhuvat

Linnavuoren uljas menneisyys ei näy vain arkeologisten löytöjen runsautena: alueen historia näkyy sen kasvilisuudessa hiukan samaan tapaan kuin maasta kaive-
tuissa saviruukkujen kappaleissakin. Linnavuoren ja Aittamä-
en alueelta on luetteloitu lähes 300 kasvia, joista suurin osa on
luonnonvaraisia ja tyypillisiä eteläisen tammivyöhykkeen kas-
veja. Mukana on kuitenkin myös lukuisia muinaistulokkaita eli
arkeofyyttejä. Ne ovat tulleet ihmisen mukana joko hyötykas-
veina tai ihmisen raivaamia alueita hyväksikäyttäen.

Myös Linnavuoren ympärillä lainehtivat viljavainiot ovat ol-
leet olemassa hyvän tovin. Vanhimmat löydetty vehnänjyvät
on ajoitettu 600-700 -luvulle.

Nurmilaukka (vas.) ja mäkitervakko ovat muinaistulokkaita eli arkeofyyttejä.

2. *Arkeofyyttien matkassa* ➔

Tyypillisesti muinaistulokkaita kasvaa lounaissuomalaisilla rautakauden lopun (500-1150) asuinpaikoilla. Rautakauden hyötykasveja ovat esimerkiksi **sikoangervo** ja **nurmilaukka**, joita molempia on käytetty ravinnoksi.

Sikoangervon kasvupaikat vastaavat lähes kylän tarkkuudella rautakauden asuinpaikkoja. Niitä on käytetty nimensä mukaisesti ainakin sianruokana, varmaan hätätapauksessa myös ihmisten, vaikka kasvi maistuukin kitkerältä. Kuumennettaessa tai keitetäessä sen maku tosin paranee.

Nurmilaukka on levinnyt ihmisen mukana ja kasvi tunnetaan lähes pelkästään rautakautisilta asuinpaikoilta tai niiden lähettyviltä. Nurmilaukkaa sekä sen tutumpaa sukulaista **ruoholaukkaa** löytyy Linnavuoren laelta ja niitä molempia on käytetty ainakin keripukin hoitoon.

Muinaistulokas on myös rautakauden hyötykasvi **ahdekaura**. Se ei kasva Vanhalinnan alueella, mutta lähellä kuitenkin: **Pahkan Pahamäessä**, Aurajoen toisella rannalla.

Valkoinen sikoangervo on rautakauden hyötykasvi.

3. Rantaa pitkin

Ueden läheisyys rikastaa omalta osaltaan Vanhalinnan kasvistoa. Ranta- ja kosteikkokasvit muodostavat Aurajoen rantaan tiheän vyöhykkeen. Lisäksi Linnavuoren juurella sekä myös laella on soistuneita painanteita. Kallion laen ”kaivossa” kasvaa muun muassa **suokurjenjalkaa** ja **suo-
orvokkia**.

Rannan kosteikkokasveja ovat esimerkiksi **rentukka**, **luhtatalikukka**, **mesiangervo**, **rantamatara**, **luhtamatara** ja vaikka **mukulaleinikki**, jonka mukuloita on rautakaudella voitu käyttää ravintona.

Mesiangervo (vas.) ja rentukka ovat rannan kosteikkokasveja.

4. Metsä valtaa alaa

Nykyään kun Linnavuorta lähestyy, yksi asia pistää silmään: vuoren rinteet ovat metsittyneet, mutta vuoren laki on paljas. Aikanaan vuorenrinteetkin pidettiin paljaana, että sinne olisi vaikeampi hyökätä. Siksi puut kertovat myöhemmästä ajasta. Pohjois- ja itäsuomalaisille tosin alueen puustokin on monin osin eksoottista, suuria **tammia**, **vuorijalavia**, **saarnia**. Suurimmaksi osaksi puusto on kuitenkin perisuomalaista, suurikokoisia kuusia ja mäntyjä, koivuja ja haapoja.

Pensaslajistoon kuuluvat muun muassa **pähkinäpensas**, **taikinarja**, **lehtokuusama**, **koiraheisi** ja **corpipaatsama**.

Puut sekä pensaat ovat syöneet tilaa vanhemmilta ketokasveilta, jotka käyvät puolustustaisteluaan vähän korkeammalla Linnavuoren laella sekä ylärinteillä.

Pensaslajistoon kuuluvat mm. pähkinäpensas (vas.) ja taikinarja.

5. Aluskasvillisuuden joukossa ➤

Päähkinä-tammilehdossa, ja monin paikoin muuallakin, keväiseen aluskasvillisuuteen kuuluvat muun muassa maahumala, ahomansikka, kellukat, lehtolemmikki ja lehtoarho.

Vaatelias, harvinainen ja suojeltava **keltavuokko** kasvaa pohjoisrinteen kuusikon kätöksessä. Yleisempiä kuusimetsän aluskasveja ovat puolestaan esimerkiksi **karhunputki**, **koiranputki**, **nurmilauha** ja **metsälauha**.

Ojakellukka (vas.) kuuluu päähkinä-tammilehdoissa keväiseen aluskasvillisuuteen. Lehtolemmikki on lehtometsän kasvi.

6. Kartanopuutarhassa

Koska Vanhalinnan historia myös maatilana on pitkä, alueelta löytyy kymmenittäin kulttuurikasveja rikkaruohoista koriste- ja hyötykasveihin. Kartanon puutarhassa on vuosisatojen kuluessa viljelty vaikka mitä. Vuodelta 1929 on olemassa puutarhasuunnitelma, jossa pihapiiristä hahmoteltiin suorastaan suurellisen puistomainen tenniskenttineen kaikkineen. Suunnitelmaa ei kuitenkaan toteutettu kuin pieniltä osin. Erityisesti puita istutettiin paljon, **tammia**, **vaahteroita**, **mäkimäntyjä**. Mainittakoon, että tilan maihin kuuluneen **Sattesmäen** nykyiset **lehtikuuset** ovat tuolta ajalta. Mauno Wanhalinna istutti niitä sinne peräti 2000 kappaletta.

Suunnitelma vuodelta 1929.

7. Pihan kasvistoa

Pavallisia pihan ja pellon rikkaruohoja ovat muun muassa kylämaltsa, kanankaali, lutukka, jauhosavikka ja pelto-ohdake. Näkyvimpiä kartanon pihapiirin istutetuista koristepuista ja –kasveista ovat hevoskastanja ja humala ulkorakennuksen seinustalla sekä suuret poppelit. Osa koriste- ja hyötykasveista on villiintyneitä, kuten Linnavuoren laelle levinnyt juhannusruusu, pajuangervo, lumimarja, sireeni ja karviainen.

Piharatamo on ihmistä seuraava piharikka- kasvi jo esihistoriallisesta ajalta. Hevoskastanja

8. Vuoren laella

Linnavuoren laki on pysynyt – ja se pidetään – puutto- mana niin kuin se on ollut tuhansia vuosia. Näin se pysyy myös suojapaikkana lukuisille ketokasveille, joille ei nykyään monesta paikasta löydy sijaa, sillä ne häviävät nopeasti, mikäli korkeampi kasvipeite ne peittää.

Erityisesti kevatkasvit värjäävät koko Linnavuoren laen ja rin- teet hyvinkin voimakkain värisävyin. Yksi näistä on keltamo,

joka kukkii touko-kesäkuun vaihteessa. Se on tyypillinen vanhan asutuksen seuralainen ja sitä on viljelty lääkekasvina Euroopan luostareissa keskiajalla. Sitä käytettiin muun muassa silmäsairauksien hoitoon.

Edellä mainittujen sikoangervon sekä nurmilaukan lisäksi vuoren laelta voi löytää esimerkiksi **jänönapilaa**, **mäkitervakkoa**, **pölkkyruohoa**, **mäkikauraa**, **ketoneilikkaa**, **jänönapilaa**, **tummatulikukkaa** ja monta muuta, jotka yhdessä muodostavat varsin tyypillisen rautakauden ketokasvillisuuskokonaisuuden.

Keltamo on viljelty lääkekasvina luostareissa keskiajalla.

Jänönapila

Tummatulikukkaa on käytetty mm. soihtuna sekä kalojen huumamiseen.

Pölkkyruoho

TARINAT

III OSA
TARINOITA VANHALINNASTA

Vuoripellon lato

Kun saapuu Turun suunnasta Vanhalinnan vuorelle, ohittaa kauniin ja suuren ladon. Se on 28 metriä pitkä ja rakennettu vuonna 1892 oikein hirsistä. Lato-nimitys ei teekään sille oikeutta, sillä se on ollut myös eräänlainen aikansa kulttuurikeskus. Mauno Wanhalinnan mukaan ladossa on muun muassa pidetty teatteriesityksiä. 1900-luvun alussa näyttämön ja istumapaikkojen lisäksi siellä oli myös tarjoilupiste – tämä tapahtui tietenkin ennen kuin kieltolaki tuli voimaan. Katsojia kuulemma riitti Liedon rajojen ulkopuolelta saakka. Latoa käytettiin tarpeen tullen myös muuhun kokoon-tumiseen, sillä se oli seudun ainoita tarpeeksi suuria rakennuk-sia väenkokousten järjestämiseen.

Esityksetkin kuulemma olivat mainiota, olipa professori **Ju-hani Rinne** vuonna 1909 jopa kehunut niiden olleen parem-pia kuin Kansallisteatterin esitykset, mikä tosin saattaa kertoa enemmän Kansallisteatterista. Ester Wanhalinna toteaa tähän mairittelevaan arvosteluun, että ”onhan sodassa, rakkaudessa ja kansannäytelmissä amatööri paras”.

Israel Hembergin tilanosto.....➔

Oli varhainen aamu vuonna 1873. Ilma oli lämmin, kesä teki tuloaan. Koskelta kotoisin oleva herastuomari **Israel Hemberg** lähestyi hevoskärryineen Vanhalinnan maatilaa. Hänellä oli yllään vanha ja kulunut sarkatakki sekä housut, jotka oli monesta kohdasta paikattu. Hän näytti parhaimmillaankin köyhän talon isännältä. Kun Hemberg pääsi perille, hän antoi hevoselle syötävää, heitti tuhi-konttinsa selkään ja liittyi miesjoukkoon, joka parveili pihalla. Vanhalinnassa pidettiin pakko-huutokauppaa, tilan saisi eniten maksava.

Paikalla oli herrasväkeä Turusta ja Liedosta. Moni puhui ruotsia ja yhteistä oli ylenkatsetätä nukkavierua muukalais-ta kohtaan. Kun huutamisen aika tuli, herrat olivat entistä huvittuneempia, kun kuulivat kuinka ukkokin huusi tarjouksia, vaikka hänellä ei selväsi ollut rahaa edes kunnon vaatteisiin.

Herrat antoivat resupekan huutaa – saataisiin pahan hyvät naurut kun kävisi ilmi, ettei hän voi maksaa sellaisia summia. Hemberg viimeinen huuto oli 53 700 markkaa ja se hyväksyttiin. Tarjous oli halpa, noin puolet tilan arvosta, mutta kun ei kerran kukaan muukaan huutanut... Niinpä meklari sitten kysyi, että ”Kuka teitä takaa?” Herrasväki odotti virne kasvoil-laan, mitä tapahtuisi. Hemberg hymyili kohteliaasti herroille ja lähti meklarin luo:

”Eiks’ raha takka? ”, Hemberg vastasi ja kaivoi tuohikontistaan käteisenä summan, jolla tilan oli huutanut.

Turkulaisherrat eivät Hembergiä tunteneet, mutta Koskella hänet tiedettiin. Hemberg oli kaupankäynnillä noussut köyhästä torpanpojasta monen talon omistajaksi. Hän perusti ja myös viisi vuotta ylläpiti Kosken ensimmäistä kansakoulua. Hän oli perehtynyt maatalouteen ja uudisraivaukseen, talvisin hän ajoi rahtia ja teki turkiskauppaa. Roistoksikin häntä mainittiin, sillä monet talot hän oli saanut haltuunsa, kun niiden aiempi omistaja oli hänelle velkaantunut.

Niin tai näin, Hembergin työteliäisyys ja huutokauppavaati-mattomuus muotoutuivat suvun tavaramerkiksi myöhemmin-kin. Työtä arvostettiin ja Lietoon kehkeytyikin sanonta ”Aa-mul ylös niinko Vanhalinnas”.

Asekätkentää.....➔

Sodan jälkeen neuvostoliittolaiset etsivät piilotettuja aseita ja sana oli tietenkin kiirinyt, että Vanhalinna saattaisi olla hedelmällistä maaperää aselöydöille. Sana kiiri tosin toiseenkin suuntaan ja Vanhalinnassa tiedettiin odottaa vieraita ja voi olla, että jotain vähän piilotettiin-kin. Joka tapauksessa korkea-arvoiset vieraat otettiin vastaan niin kuin talossa aina oli tapana: vieraanvaraisesti.

Vieraat tahtoivat puhua aseista, mutta isäntäväki ehdotti, että jos nyt kuitenkin syötäisiin ensin. Neuvostoliittolaisia varten pöytä katettiinkin koreaksi. Oli voileipiä ja sianpotkaa ja varmaan muitakin herkkuja, jotka eivät sodan jälkeen olleet ihan joka kodin särvintä.

Kun valvontakomission upseeri totesi, että hyvää oli, mutta vielä parempaa olisi, jos olisi leivän päälle mausteeksi kotoista piparjuurta. Ester Wanhalinna kävi puutarhasta hakemassa.

Ruuan päälle juotiin ihan oikeaa kahvia, jota oli haettu Kaup-
pahallista tiskin alta. Eikä siinäkään vielä kaikki: tarjolla oli
myös konjakkia.

Kun näin oli päästy leppoisaan tunnelmaan, Mauno Wanha-
linna otti esille vierailun varsinaisen tarkoituksen ja huomaut-
ti, ettei aseita niin kauhean hyvin ole piilotettu, kun tuollahan
ne ovat seinällä. Mauno esitteli kokoelmaansa ja hiukan valit-
teli, että hiukan huono osumatarkkuus niissä on – suustaladat-
tavia tussareita kun olivat. Neuvostoupseeritkin käsittivät, että
kyseessä oli historiallinen kokoelma, josta ”vain tankki puut-
tui”, ja antoivat sen olla. Myöhemmin he lähettivät kirjeen, jos-
sa todettiin seuraavaa: ”Tutustuttuamme tähän erinomaiseen
historialliseen paikkaan kokoelmineen, todeten sen jättämän
hyvän vaikutuksen, toivomme kaikkea tallennettavaksi seuraa-
ville sukupolville”. Herrat upseerit eivät myöskään olleet ihan
keitä tahansa: Vanhalinnassa olivat vierailleet Neuvostoliitto-
laisen emälaivan Poljarnajan päällikkö, I lk. komentaja sekä Le-
ninin tähdellä palkittu sukelluslaivojen komentaja. Kirje on
kehystettynä Vanhalinnan museon seinällä.

Kansalaissodassa.....➤

Wanhalinnoilla oli ystäviä laajalta sekä valkoisten että punaisten puolella, joten kun sisällissota 1918 alkoi, heiltä haettiin apua väriin katsomatta. Niinpä lopulta ajauduttiin suorastaan koomiseen tilanteeseen. Ensin apua hakivat valkoiset ”ahistetut isäntämiehet”, jotka Wanhalinnat piilottivat syrjäiseen riiheen Littoisiin. Vähän päästä, kun sota-onni kääntyi, apua tulivat hakemaan punaiset ja sinne samaan riiheen heidätkin piilotettiin. Mauno Wanhalinna muisteli asiaa näin: ”Ja siellä olivat näin ollen valkoiset ja punaset täyressä sovussa sotaa paossa. Että kyllä hätä panee ystäväystymään.”

Väinämöinen Vanhalinnassa.....➤

Mauno Wanhalinnan suuri intohimo oli muinaistutkimus. Ilman tätä intohimoa nykyistä kukoistavaa museota ei olisi. Sitä paitsi hänellä oli monia teorioita, joita ei akateemisissa piireissä ehkä olisi esitetty. Hän oli jostain kansanrunokatkelmasta lukenut, että ”Väinämöinen oli vanhin linnas”, mikä tarkoitti hänen mielestään, että Väinämöinen oli asunut Vanhalinnassa. Loukinaisen nimestä tuli tietenkin mieleen ”Louhinainen”, kalevalaista kuvastoa sekin. Aurajoki oli Tuonelan virta ja Ilmaristen kylä viittaa Seppo Ilmariseen. Liedosta löytyi myös Lapinkulma ja Paimiosta itse Kaleva.

Mauno Wanhalinna toki käsitti, että oli kalevalaisteorioineen melko yksin, mutta se ei häntä haitannut, vaan hän julisti näkemystään kelle tahansa, vaikkeivät ”kaikki yliopiston herrat tätä historiakäsitystäni hyväksy”.

Voimamiehiä

Maunon isä Kaarlo Wanhalinna oli tunnettu voimastaan ja usein hän saikin toimia järjestysmiehenä, jos missä tuli kinaa. Kerran oli matkamiesten kesken tullut tappelu. Kun Vanhalinnan miehet sattuivat kulkemaan ohi. Kaarlo juoksi heti rauhoittamaan tilannetta. Ja kun ei se heti ollut rauhoittua, hän riisui kintaansa, nosti vieraisen hirsiladon nurkan ylös, ja tunki kintaat nurkan alle. Sanoi sitten, että on parempi panna kintaat niin, ettei tuuli vie. Tappelu loppui siihen.

Laulua ja leikkiä

Vanhalinnassa yritettiin toisinaan pitää yliopiston seminaari-istuntojakin, mutta ongelmaksi nousi Wanhalinnojen vieraanvaraisuus. Siis ei sen puute vaan nimenomaan sen runsaus. Ester ei nimittäin oikein jaksanut seminaarien kestoa, joten hän saattoi kesken kaiken ilmestyä ovelle ja ilmoittaa, että ”Nyt on jo puhuttu tarppeks, nyt lauleta ja leikitä”. Se ei ollut oikein kaikkien professorien mieleen ja monet seminaarit järjestettiin sitten muualla.

Omenavarkaissa

Wanhalinnat olivat sukupolvesta riippumatta innostuneita viljelyksen kehittämisestä. Tähän liittyi myös erilaisten puutarhakasvien viljelys. Maunon setä **August Wanhalinna** esimerkiksi raivasi pientilan lähelle Littoistenjärveä ja ryhtyi viljelemään juurikasveja. Ensimmäisen maailmansodan aikana häntä kiiteltiin siitä, että hän ruokki Littoisten tehdastyöväen. Eräs mies arveli Aukustin peräti pelastaneen heidät nälkäkuolemalta. Aukust myös kehotti naapureitaan istuttamaan omenapuita ja toimitti heille taimiakin. Sanoi, että omenavarkaillakin on silloin paremmat mahdollisuudet, eikä tarvitse tehdä tyhjää reissua, kun lähtevät iltaisin puutarhoja koluamaan.

Vanhalinnan kummitus

Linnanvuoren rinteessä, nykyisen Härkätallin yläpuolella on lähteen paikka. Ennen muinoin suomalaisten nuorten neitojen kansanhuvi oli hukuttautua tällaisiin lähteisiin ja ryhtyä myöhemmin kummittelemaan. Ei siis ihme, että niin tapahtui myön Vanhalinnassa. Kävi niin, että nuori, kaunis neito tuli raskaaksi ja synnytti lapsen, mutta hänen perheensä ei mitenkään voinut sitä hyväksyä. Siksi neito hukutti vauvansa. Ymmärrettyään tekonsa hirveyden hän hukuttautui sinne myös itse. Sielunrauhaa ei silti saanut kumpikaan: molemmat itkevät kohtaloaan vielä tänäkin päivänä, jos sattuu paikalle oikeaan aikaan.

Kartanon portti

Kartanon pihalla on kaunis kiviportti, jota jotkut aina erehtyvät luulemaan kovinkin vanhaksi. Portti on kuitenkin 1930-luvulta. Kävi niin, että oli ankara pula-aika ja maaseutua kiertelivät lukuisat ammattimiehet ja perheet työn ja leivän haussa.

Kerran joutilas kivimies saapui Vanhalinnaan ja kysyi töitä. Maunolla ei kivimiehen hommia ollut tarjolla, mutta mies oli sinnikäs: ”Jos ei tällaisessa talossa ole töitä antaa, niin millä tästä lamasta selvitään?”, mies huomautti. Mauno otti tupakkiaskin, piirsi siihen portin ja sanoi, että tehdään sitten vaikka tällainen. Portti on siis eräänlainen aikansa työllistämistuote.

IV OSA

Viikinki-Olavi Linnavuorella

Kuuntele tarina kokonaisuudessaan kuulokkeiden avulla.

*M*inun nimeni on Ukko, vaikka tyttö olenkin. Sain nimeni, kun silloin ukkosti niin kovin, kun synnyin. Minä asun Linnavuorella ja olen päällikön tytär. Eräänä päivänä olin ylhäällä vuorella ja näin, kuinka jo-

kea pitkin purjehti laiva. Kauppiaat toivat kankaita ja koruja ja ihmeellisiä asioita kaukaisista maista.

Rannalla koko linnavuoren väki oli ehtinyt vastaan tervehtimään tulijoita. He kertoivat, että kauhea Viikinki-Olavikin oli liikkellä.

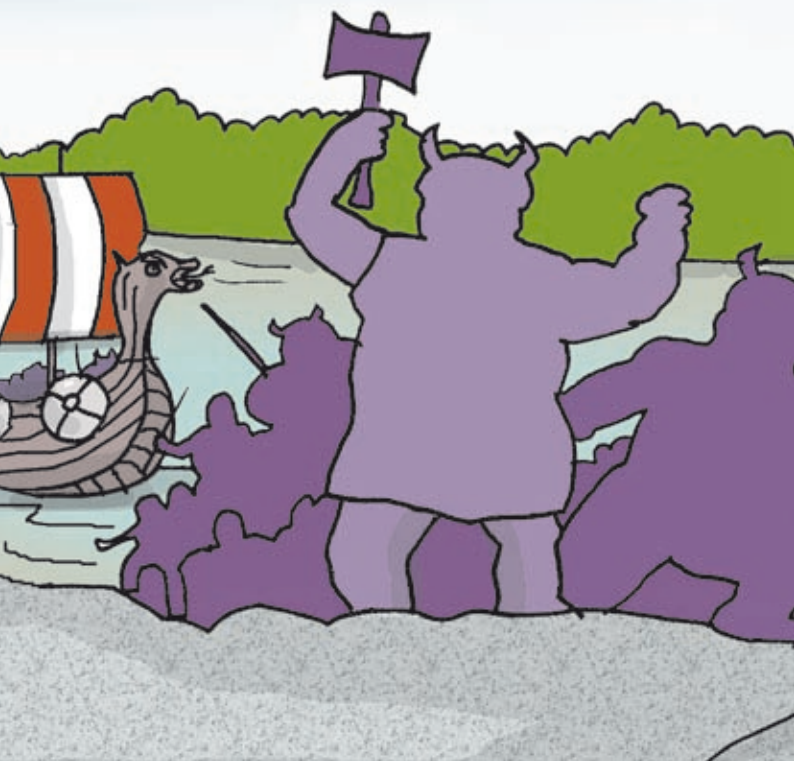
Laivan mukana tuli poika, jonka nimi oli Pekko. Kiipesimme kilpaa kalliota pitkin. Vuoren rinne on jyrkkä, mutta olen taitava kiipeilijä.

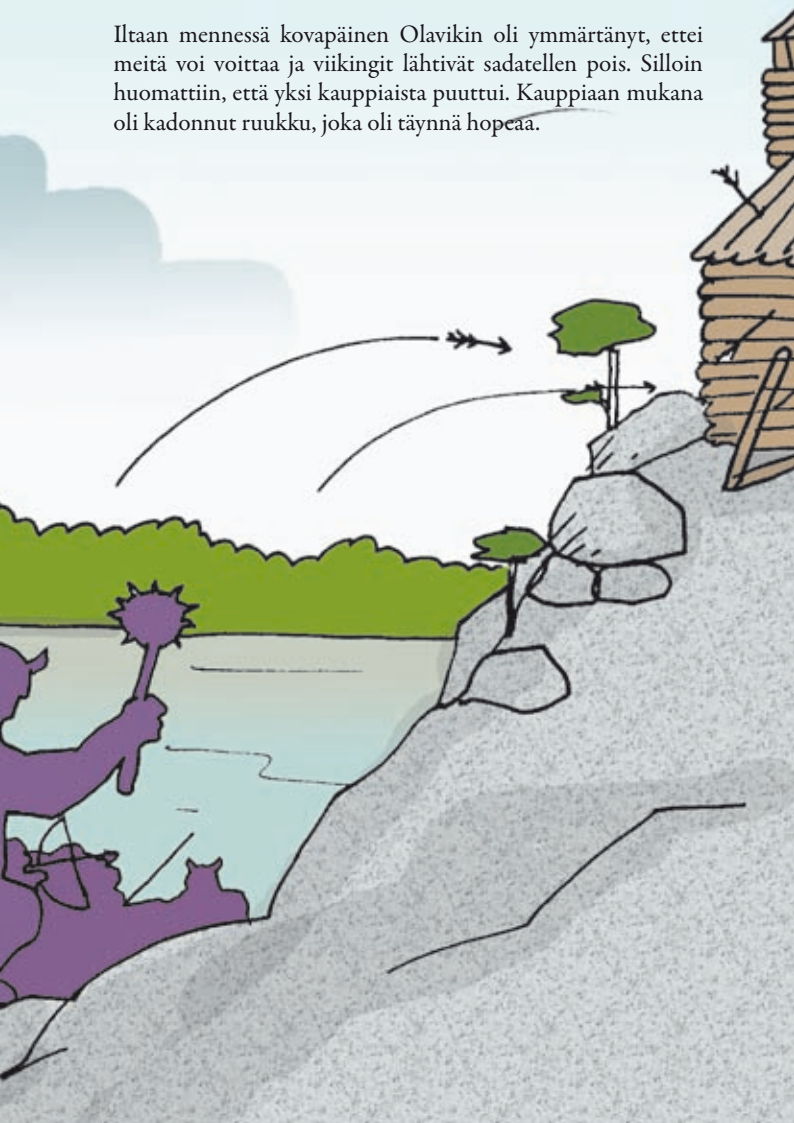
Näytin Pekolle, miten meillä eletään. Meillä osataan tehdä kankaita ja polttaa savesta ruukkuja. Vaatteet sidotaan kauniilla soljilla ja rautaakin on yllin kyllin. Ja eläimiä: niistä me saimme maitoa ja lihaa ja villaa.

Siten huomasimme kauhean asian: vainovalkeat oli sytytetty.
Vihollinen lähestyi!

Viikinki-Olavin laivat karahtivat rantaan, ja hänen hirmuiset
miehensä hyökkäsivät Linnavuorelle. Meillä ei ollut hätää.
Viikinkien nuolet kilpistyivät paaluvarustukseen tai talojen seiniin.

Iltaan mennessä kovapäinen Olavikin oli ymmärtänyt, ettei meitä voi voittaa ja viikingit lähtivät sadatellen pois. Silloin huomattiin, että yksi kauppiaista puuttui. Kauppiaan mukana oli kadonnut ruukku, joka oli täynnä hopeaa.

Seuraavina viikkoina me leikimme paljon ja kerran saavuimme Sauvalan niityn reunaan. Rannalla näimme vaatemytyn. Se mytty olikin kadonnut kauppias. Hän oli joutunut liian lähelle viikinkejä.

Ryhdyimme etsimään hopearuukkua, mutta mitään ei löytynyt. Kauppias oli varmaan ehtinyt kaivaa aarteensa maahan, eikä se löytäisi ikinä. Mutta mitäpä siitä: eihän hopeaa voi edes syödä!

Sauvalan Anttilan hopeakätö löytyi lopulta vuonna 1898. Se piti sisällään 900 hopearahaa, jotka on kätetty 1060-luvulla. Aarre oli tuokkosessa saviastian sisässä.

LIEDON VANHALINNA